

Меркулов М. О.

здобувач вищої освіти 1 курсу
юридичного факультету,

Іщенко Т.В.

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МОВНІ ПРОЦЕСИ В СУСПІЛЬСТВІ

Мова і суспільство — нерозривна єдність двох явищ, пов'язаних між собою як часткове і загальне, як невід'ємна сторона й одна з обов'язкових ознак цілої суспільної системи в її безперервному функціонуванні. Найтипівішим видом суспільства є етнос (народ), а найтипівішою його ознакою – мова. Одна з центральних проблем сучасної лінгвістики, що умотивоване такими чинниками, як: громадський характер виникнення, розвитку та функціонування мови; природа її зв'язків з суспільством; соціальна диференціація мови відповідно з поділом суспільства на класи, верстви і групи; соціальні відмінності у використанні мови у зв'язку з різноманітними сферами її застосування; взаємовідносини мов у дво - і багатомовних суспільствах; умови набуття однією з мов функцій засобу міжнародного спілкування; форми свідомого впливу суспільства на мову і т. п.

На будь-якому етапі розвитку мова як суспільне явище виступає і як суспільно-історична норма. Тенденція до цього спостерігається уже в носіїв найдрібніших говірок і виявляється у визнанні тільки своєї говірки та відкиданні тих рис суміжних говірок, що суперечать їхнім говірковим нормам. В основу норми літературної мови лягають, як правило, особливості найвпливовішої говірки (діалекту) певної мови. Проте, оскільки цей діалект (чи говірка) починає репрезентувати певну мову в цілому, він позбувається вузько-місцевих, нехарактерних для інших діалектів мови рис, залучаючи до свого складу чимось перспективні для розвитку літературної мови риси інших діалектів. Тим самим первісно діалектна основа літературної мови стає наддіалектною, відбиваючись особливо в творах фольклору, нар. поезії, мовні норми яких стають зразковими і набувають значного поширення.

Взаємозв'язок мови і суспільства вивчає соціолінгвістика як маргінальна галузь сучасного мовознавства, що виникла на теренах мовознавства, соціології, соціальної психології й етнографії у другій половині ХХ ст. Однак, проблеми впливу суспільства на мову почали розглядати ще античні філософи.

Соціолінгвістика або соціальна лінгвістика - це наукова дисципліна, що

розвивається на перетині мовознавства, соціології, соціальної психології та етнології. Вона вивчає комплекс питань, пов'язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову та роль, котру відіграє мова в житті суспільства. Найважливішими проблемами, якими займається соціолінгвістика, є соціальна диференціація мови, мова і нація, мовна ситуація, взаємодія мови й культури, двомовність і багатомовність, мова і суспільство, мовне планування, мовна політика тощо.

Соціолінгвістика — відносно молода наука. В Україні соціолінгвістичні дослідження почали з'являтися в 60-х роках ХХ століття. Дослідники писали про проблеми мовної політики та мовного будівництва у країні, зв'язку мови з ідеологією та культурою, широко досліджувались різні аспекти двомовності. Політичні умови накладали помітний відбиток на розвиток соціолінгвістики. Багато праць були тенденційними за змістом, такими, що створювались для обстоювання офіційної політики та ідеології. Характерною рисою соціолінгвістичних праць 60-х - 80-х рр. була однобічна увага до внутрішнього розвитку мови, ігнорування фактів реальної мовної ситуації в Україні та її регіонах, обмеження джерельної бази даними переписів населення. З другої половини 80-х років дослідники поступово відходять від попередніх стереотипів, розвивають нові напрями та методи дослідження. Активно застосовуються методи анкетування, інтерв'ювання, безпосереднього спостереження, посилюється увага до моделювання мовної поведінки особистості, процесів мовного розвитку країни та регіонів, критично переглядаються попередні уявлення про мовну ситуацію, досліджуються питання мовного законодавства. Головними векторами досліджень сучасної соціолінгвістики є проблеми суспільних функцій мови, мовної ситуації, мовного колективу, форм існування мови в соціумі, соціальної диференціації мов залежно від різноманітності соціальних шарів (стратифікаційна) і соціальних ситуацій (ситуативна), двомовності, білінгвізму, мовної політики, норми; відбиття мовними структурами структур соціального порядку, конвенції інституційної поведінки «агентів» і «клієнтів» інститутів тощо.

Суспільний характер має й територіальна диференціація мови. Як правило, територіальні особливості кожної мови полягають у вимові звуків, у слововживанні, у граматичних формах і синтаксичних конструкціях. Так, скажімо, в західних областях України вживають такі специфічні слова, як стрий "дядько по батькові", вуйна "тітка по матері", файний "добрий", "гарний". Засоби спілкування на обмеженій території називають діалектом. Чим суспільство слабше економічно й політично, тим у ньому більше місцевих говорів. Нерідко мовні діалекти настільки різняться, що це утруднює взаєморозуміння між членами одномовного суспільства. Наприклад, німцю, що розмовляє нижньонімецьким діалектом, важко зрозуміти німця, який розмовляє верхньонімецьким. Між діалектами китайської мови різниця більша, ніж, скажімо, між чеською і словацькою чи

українською і білоруською мовами. Діалекти і незначні територіальні відмінності в мові - говірки - вивчає лінгвістична наука діалектологія.

Функції мови виявляють її суть, призначення, дію. Про те, що мова є явищем суспільним, засвідчують її функції. Так, основними функціями мови є комунікативна і мислетворча, які мають виразний соціальний характер. Мислетворча функція мови - функція формування й формулювання думки. Мислення (думка) не тільки виражається словом, але й здійснюється в ньому. Не випадково один із найвидатніших мовознавців ХІХ ст. Гумбольдт назвав мову "органом, який творить думку". Усі інші функції мови, про які йдеться в мовознавчій літературі, похідні від головних, вони є ніби уточненням, детальнішою видовою класифікацією їх. Так, з комунікативною функцією пов'язані такі конкретні функції: фатична (від гр. *phatos* "розказане"), тобто контактоустановлювальна; репрезентативна (від фр. *representation* "представництво") - функція позначення світу речей; інтелектуально-інформативна (спрямована до розуму, до раціонального мислення; відправник інформує адресата о результатах свого раціонального мислення з метою вплинути на його систему цінностей, впровадити нову або додаткову інформацію про явища дійсності.

Отже, мова і суспільство перебувають у тісному взаємозв'язку. Немає жодної суспільної сфери, куди б не проникала мова. Вплив суспільства на мову і мови на суспільство вивчає спеціальна лінгвістична дисципліна - соціолінгвістика.

Миронова Т. О.

*(Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро)*

ДО ІСТОРІЇ РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК ПІВДНЯ УКРАЇНИ 1918 р. У СВІТЛІ СПРОБ ВИКОРИСТАННЯ КРЕМЛЕМ СЕПАРАТИСТСЬКОГО РУХУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Захопив насильницьким шляхом владу, більшовики проводили типову про загарбників політику «Поділяй та володарюй» і навіть удосконалили її порівняно з царським урядом. Для маскування справжньої мети своєї збройної інтервенції вони, як правило, виставляли себе захисниками того народу, проти якого чинилася інтервенція. Україну прагнули розчленувати не тільки географічно шляхом створення ще кількох дрібних маріонеткових державок (Донецько-Криворізька радянська республіка, Одеська радянська республіка, Таврійська радянська республіка, частково Донська радянська республіка), а й внести громадянський конфлікт у середину українського суспільства.